

"המלחמה איננה מתנהלת רק בשדה הקרב"

על חשיבותה של תאוריית מלחמה סדורה למדינאים ולכל העוסקים במעשה המלחמה, ולמה כדאי שגם קלאוזביץ יכיר את התאוריה. ראיון מערכות עם ראש אג"ת אלוף ד"ר יעקב בנג'ו בעקבות הוצאת הספר המתודולוגיה הנחבאת של תיאוריית המלחמה הכללית

אלוף ד"ר יעקב בנג'ו. "מלחמה היא דבר מורכב, והמחקר אפשר לי להסתכל בצורה שקולה ומדודה על פתרונות ועל כיוונים אפשריים לפתרונות". צילום: דו"ץ

מדבר על המלחמה מזווית ייחוס מסוימת שלו ובעצם ויתר על זווית ייחוס אחרת. אין זה משום שהם אנשים לא נבונים, אלא משום שזו הזווית שהם ניסו להסתכל דרכה.

החיבור בין קלאוזביץ נניח, שהתייחס לכול ולא לטכנולוגיה, ובין דואה, שהתייחס רק לטכנולוגיה ולא ליתר הדברים, הוא היוצר את השלם. אם תקרא את כל ה-15 תחזיק בכמעט 100% מהמקצוע הצבאי

דווקא השילוב של קלאוזביץ עם פטראוס, למשל, או איסרסון עם מֶהֶן הוא היוצר את השלם. אחת הטענות הגדולות נגד קלאוזביץ למשל היא שאין בכתביו התייחסות לטכנולוגיה,

"במהלך מאות שנים ניסו תאורטיקנים רבים להסביר מהי התאוריה של המלחמה. מכיוון שכל אחד ניסח תאוריה לפי זווית ראייתו, התאוריות שונות מאוד זו מזו", כך מסביר אלוף ד"ר יעקב בנג'ו, ראש אג"ת, בעקבות הוצאת ספרו המתודולוגיה הנחבאת של תיאוריית המלחמה הכללית, פרי מחקרו, שיצא לאחרונה לאור בהוצאת מערכות. "במחקר שעשיתי הנחתי שכנראה יש תאוריה גדולה אחת, כמו שאיינשטיין ניסה לפתח את תאוריית היחסות כתאוריה כללית, הבנויה מהרבה תאוריות או חלקי תאוריות של אחרים".

ומתי הבנת שאתה צריך להפנות את אלומת האור דווקא על המתודה הנחבאת הזאת?

"כשהתחלתי לקרוא את כל מה שכתבו התאורטיקנים. הצלחתי למפות אותם לפי קבוצות והבנתי שכל אחד מהם

ד"ר אמיר גילת, מפקד מערכות

בנג'ו ממפה במחקרו תפיסה זו בכמה צירים. הציר הראשון הוא ארבע המהפכות התעשייתיות: הראשונה 1764-1870, השנייה 1870-1969, השלישית 1969-2000, שבמרכזה כניסת האינטרנט לזירה, והרביעית מ-2000 ועד היום, המתאפיינת בהופעת ממד הסב"ר.

איך המהפכה האחרונה משפיעה על תאוריית המלחמה לדעתך?

"ממד הסב"ר השפיע בייחוד על תפיסת הזמן־מרחב, זאת מכיוון שהמלחמות של בני האדם נערכות במציאות של מקום וגיאוגרפיה. השוני בממד הסב"ר והדיגיטל הוא הדחיסה והמהירות; גם בהיבט הזמן - היכולת לעבור מנקודה א' ל'ב' במהירות, וגם בהיבט המרחב - היכולת להחזיק מיליוני נתונים במקום קטן - כל הספריות הגדולות מוחזקות פתאום במכשיר קטן ואפשר לגשת אליהן בלחיצת כפתור. ואם אנחנו מסתכלים על המלחמות, מאז שחר האדם, זמן־מרחב היה נושא כבד משקל - איך מזיזים חיילים מנקודה א' ל'ב'? איך מזיזים את התותחים מנקודה א' ל'ב'? פתאום מצאנו את עצמנו בעולם הסב"ר והדיגיטל עם יכולת להחזיר נזוקות המשפיעות על העולם המציאותי בלחיצת כפתור וממרחק של חצי עולם. לכן השינוי הוא המהירות שנוצרה בעולם המלחמה".

נוסף על כך אתה ממפה את חמשת ממדי הלוחמה. ממד הלוחמה היבשתית, הממד המרכזי שבו מתנהלת המלחמה משחר ההיסטוריה, ממד הלוחמה הימית, האווירית, ממד החלל והממד החדיש ביותר - הסב"ר.

"זהו הממד המלאכותי הראשון שהאדם הקים, ובכך ייחודיותו. אנחנו חושבים על ממד הסב"ר כעולם וירטואלי, אך בפועל הוא מורכב ממחשבים, סיבים ותשתיות עצומות הצורכות הררי חשמל. בעוד החלל הוא ממד טבעי, האוויר הוא ממד טבעי, היבשה היא ממד טבעי, הסב"ר הוא עולם מלאכותי שהאדם הקים על כל הגלובוס ואשר מאפשר לו להילחם בתוכו".

מה מפקד צה"ל צריך לדעת בעקבות המחקר על תאוריית המלחמה הכללית?

"איש צבא שמוביל גייסות צריך להבין שזו טעות לתפוס רק נקודה אחת ולראות בה הנקודה הארכימדית של המעשה התאורטי שלך או ההוצאה לפועל של התוכנית המקצועית שלך. לא עוזר לומר לאנשים שרק נחישות בקרב ורק רוח הלחימה יובילו למלחמה, כמו שקלאוזביץ אמר. צריך להתייחס לשלוש הרגליים, בשלוש הרמות השונות, לשאול כיצד הן קשורות זו בזו. כיצד הטכנולוגיה קשורה למהפכה התעשייתית וקשורה לממד הלחימה, כיצד ממד

בעוד הוא התייחס רבות לעולם ממדי המלחמה ולאין עושים מלחמה. איך יכול להיות שהיא נעלמה? מנגד הוגים אחרים הסתכלו אך ורק על טכנולוגיה. דואה למשל התייחס למטוסים כאילו הם הדבר היחידי שמכריע מלחמות, ללא התייחסות לממדים האחרים של איך עושים בכלל מלחמות".

ואתה מתודולוגיה נחבאת בעצם נוצרת כשאתה לוקח את כל התאורטיקנים וסוכם אותם לכדי תאוריה אחת כוללת?

"לגמרי. החיבור בין קלאוזביץ נניח, שהתייחס לכול ולא לטכנולוגיה, ובין דואה, שהתייחס רק לטכנולוגיה ולא ליתר הדברים, הוא היוצר את השלם. אם תקרא את כל ה-15 תחזיק בכמעט 100% מהמקצוע הצבאי".

אבל קלאוזביץ, שחי בתקופה טכנולוגית שונה לחלוטין מהיום, מה אפשר לצפות ממנו?

"גם בתקופתו הייתה טכנולוגיה מפותחת כמו סוסים ותותחים, אך הוא לא מצא בה ערך. ז'ומני למשל, שצה"ל פחות אוהב לקרוא אותו והוא חביב הקהל בצבא ארצות־הברית, חי בדורו של קלאוזביץ והתייחס לטכנולוגיה בפרטי פרטים - איך נכון להתעסק איתה ומה חשיבותה בשדה הקרב".

אז קלאוזביץ רואה במלחמה דרך נוספת למימוש מדיניות, איפה זה משתלב עם התאוריה שלך?

"לתפיסתי הוא היחיד שראה את שראה בצורה הזו, ורוב התאורטיקנים פשוט ראו במלחמה חלק מהטבע האנושי הבסיסי. האם אפשר לייצר רציונליזציה שבה רצוי שמעשה המלחמה יהיה קשור לאיזשהו הישג פוליטי? זו אפשרות. אבל יש חמישה תאורטיקנים שעסקו בעולם המלחמות הקטנות ואמרו שזהו חלק מתופעה אנושית אינהרנטית".

הם עוסקים במלחמה לא פחות ולא יותר, מתחילת המלחמה ועד סופה ולא יותר מזה.

"נכון, והם לא עוסקים בלמה כדאי להילחם או לא להילחם, וזה פשוט חוסר הסכמה בסיסי מהצד השני".

הלחימה קשור למעשה המלחמה ומה התרומה שלו. ברגע שאתה מפספס אחת מהרגליים, הקומה חסרה ואתה עלול לפספס בעשייה הצבאית שלך בשני מישורים: גם בהפעלת הכוח וגם בבניין הכוח.

עד גיבוש התפיסה שלך, בעצם כל מפקד בצה"ל ובעולם "עשה לעצמו רב" - אחד אימץ את קלאוזביץ אחד את ז'ומיני - או שבעולם כן יודעים לתכלל את כולם?

"יש הרבה ספרי יסוד ומקורות שעסקו בזה, אבל הם בדרך כלל תיארו את חייו של ההוגה, היכן הוא חי ומה השפיע עליו ועל התאוריה הפרטנית שלו. הניסיון הגדול ביותר של גיבוש כזה היה של פרופ' עזר גת, שכתב שלושה ספרים באנגלית המתארים את התפתחות המחשבה הצבאית. הוא לא ניסה לתכלל את התאוריה הצבאית, אלא לבחון את התרומה של כל אחד מהתאורטיקנים לאורך הדרך. הוא לא ניסה להגיד אמירה מתכללת על מהי התאוריה הכללית. הדוגמה הקרובה ביותר מדיסציפלינה אחרת היא במתמטיקה, בפריצות הדרך של איינשטיין, שניסה להסתכל על תאוריית היחסות הכללית וניסה להסביר בתאוריה המפורסמת של זמן-מרחב כיצד כל הגורמים ביחד חיים זה עם זה".

איש צבא שמוביל גייסות צריך להבין שזו טעות לתפוס רק נקודה אחת ולראות בה הנקודה הארכימדית של המעשה התאורטי שלך או ההוצאה לפועל של התוכניות המקצועיות שלך. לא עוזר לומר לאנשים שרק נחישות בקרב ורק רוח הלחימה יובילו למלחמה, כמו שקלאוזביץ אמר. צריך להתייחס לשלוש הרגליים, בשלוש הרמות השונות, לשאול כיצד הן קשורות זו בזו

עוד נקודה שכדאי להבהיר היא ההבדל בין תאוריית המלחמה הכללית לתאוריה צבאית.

"תאוריה צבאית עוסקת בכאן ועכשיו. אם יש לנו בעיה עם חזבאללה - מהי התאוריה הצבאית לנצח אותו. היא מושפעת מגורמים פרטניים רבים, לוקליזציה של ישות כזאת או אחרת ואפילו ממצב הכשירות של כוח זה או אחר. לעומת זאת התאוריה הכללית נותנת את המתודולוגיה שמעבר לזה, איך לנצח יריב כמו חזבאללה בלי לשכוח את הפרטים הקטנים. תאוריה צבאית היא תאוריה פרטנית בעוד שתאוריית המלחמה היא תאוריית העל שמתאימה לכל מקום בעולם ולכל ישות פוליטית".

בנושא חקר המלחמה, אתה כותב שמלחמה היא תופעה אנושית שמקורה בבני אדם, אבל מעטים האנשים שהצליחו להתבונן בה בצורה מדעית מובנית בניסיון לחלץ מתוכה את החוקיות הפנימית. מהי אותה חוקיות פנימית שיש במלחמה?

"לפני הכול מלחמה היא תופעה אלימה מאוד, אכזרית מאוד והאדם מתגלה בה ברגעים הגרועים ביותר שלו או היפים ביותר שלו. לכן כשעוסקים במחקרים מסוג זה אנחנו כביכול עוסקים ברובד שמנתק אותנו מהמעשה האכזרי של המלחמה. בתוך תופעת המלחמה עצמה, ההתנגשויות בין כוחות שמנסים לאכוף זה על זה את רצונותיהם בצורה אלימה נחלקות לשלושה הסברים עיקריים: איך נראית ההתנגשות עצמה, זו

הקומה הטקטית, איך נראים השחקנים כשהם באים למפגש הטקטי, זו הקומה המערכתית, ולאן מכוונים את הכוחות האלה ומה רוצים להשיג, זו הקומה האסטרטגית. במובן זה, גם כשאנחנו מגיעים לתופעת המלחמה, כדאי להסביר אותה דרך שלוש רמות המלחמה, אבל לא בניאנסים שדרכם אנחנו מלמדים מהי דוקטרינה צבאית".

האם אלוף בנג'ו, ראש אגף התכנון, קרא את המחקר של ד"ר יעקב ומיישמו בעבודתו היום-יומית?

"לגמרי. אני עוסק במחקר הזה כבר כמה שנים, והוא שחרר את החשיבה הצבאית שלי עוד כשהייתי רח"ט תוה"ד ועסקתי בדוקטרינה של צה"ל, גם כמפקד הגיס הצפוני וגם כראש אג"ת. בעבר החשיבה הייתה לא לאפשר לאף ציר לנצח את הציר השני, לא לאפשר לממדים לשתק את החשיבה על המהפכה הטכנולוגית, לא לאפשר את המהפכה הטכנולוגית, לשכוח שיש תופעת מלחמה והיא בחיכוך. עם זאת מלחמה היא דבר מורכב הרבה יותר והמחקר אפשר לי להסתכל בצורה שקולה ומדודה על פתרונות ועל כיוונים אפשריים לפתרונות".

תוכל לתת דוגמאות מתפקידיך השונים כדי להבהיר את זה יותר למפקדים?

"לדוגמה ההצטיידות שלנו בכיפת ברזל, הנחשבת "סוס העבודה" המרכזי של צה"ל בהגנה על שמי המדינה מכל איומי תמ"ר השונים [תותחים, מרגמות ורקטות, א"ג]. ההנחה שהטכנולוגיה כשלעצמה תוכל לדכא את רצון האויב להמשיך ולשגר עלולה להוביל לעריצות המחשבה, לצורך העניין - שלא צריך כלים התקפיים ודי למנוע מהצד השני לפגוע בנו. אבל יש לזכור כי תופעת המלחמה עוסקת גם ברצונות. רצונות יכולים לאתגר את כיפת ברזל שלנו או למצוא לה מעקפים. לכן חשוב לשמור על רגל התקפית, חשוב לשמור על רובוסטיות של הפתרונות שלנו, חייבים לחפש פתרונות אחרים לכיפת ברזל, כמו לייזרים, ולא להיכנע לעריצות הכלי. המלחמה מוכיחה שדווקא החיכוך הוא אם כל היצירתיות, והצד השני בסוף ימצא פתרונות גם לכלי המתקדם הזה שיצרנו.

ההנחה שהטכנולוגיה כשלעצמה תוכל לדכא את רצון האויב להמשיך ולשגר עלולה להוביל לעריצות המחשבה, לצורך העניין - שלא צריך כלים התקפיים ודי למנוע מהצד השני לפגוע בנו. אבל יש לזכור כי תופעת המלחמה עוסקת גם ברצונות. רצונות יכולים לאתגר את כיפת ברזל שלנו או למצוא לה מעקפים

דוגמה אחרת היא המשמעויות ברמה האסטרטגית בהפעלת כוחות קרקעיים בשטח. ברמה זו הקושי הגדול הוא הנפגעים, ועולה השאלה אם באמת אפשר למצוא פתרונות טכנולוגיים שיקלו מבחינה מערכתית, ואפילו טקטית, ויצמצמו את מספר הנפגעים. כך מצא חיל השריון את הפתרון בדמות מעיל רוח המגן על הטנק. אנחנו רואים שבאוקראינה אין מערכות הגנה אפקטיביות ולכן המחירים כבדים מאוד. השאלה אם אפשר להעתיק רעיון מסוג זה למסגרת כוללת, שתפחית את כוחות החי"ר שייפגעו או כוחות התותחנים שייפגעו.

כבלי תקשורת תתימיים. "אנחנו חושבים על ממד הסב"ר כעולם וירטואלי, אך בפועל הוא מורכב ממחשבים, סיבים ותשתיות עצומות הצורכות הררי חשמל". מקור: ויקימדיה

מתנהלת בהמון מישורים במקביל, דוגמה בסיסית ביותר היא העובדה שכל מבצע שלנו באי"ש או בעזה משודר מייד בטלוויזיה בארצות הברית ונראה ברשתות החברתיות בכל העולם. אם אתה לא נלחם גם שם, אתה מאבד לגיטימציה, אתה מאבד את היכולת שלך להמשיך ולהפעיל את הכוח".

אם למשל קלאוזביץ היה צריך להתייחס לדוגמה של אי"ש ועזה, מה הוא היה כותב ובמה זה שונה מדברייך?

"אני חושב שהוא לא היה יודע להתייחס למלחמה שמתנהלת מחוץ לשדה הקרב. הרבה אנשי צבא אוהבים את התאוריה של קלאוזביץ ואת ההתמקדות שלה בשדה הקרב, אבל המלחמה איננה מתנהלת רק בשדה הקרב, היא מתנהלת במרחב האסטרטגי, במרחב הפוליטי, במרחב של המשאבים הכלכליים שמאפשרים אותה".

כך גם ז'ומני ולידל הארט?

"לגמרי, כל אחד בתחומו. במובן זה הייתי מאיץ בקציני צה"ל ובמדינאים שלנו להבין את התאוריה, את המורכבות של מעשה המלחמה ואת הצורך להיות מיומנים בו מאוד, בטח במדינה כמו שלנו, הנמצאת במרחב שבו העיסוק במלחמה הוא יותר כורח מאשר רצון העם. וזאת כדי שנהיה ערוכים ונבטיח את ביטחון ישראל דורות קדימה עד לביאת המשיח".

תאוריית המלחמה אומרת שהניצחון יקרה רק בשדה הקרב ורק בנוכחות כוחות רלוונטיים בממדים השונים - אבל אולי אפשר לשכך ברמה האסטרטגית את הבעיות שהם יוצרים. זה מאפשר לעשות רפלקציה ולחפש מענים מסוג אחר".

הכרת התאוריה הזאת רלוונטית גם למג"דים ומח"טים או רק לדרג האלופים?

"היא רלוונטית למג"דים, למח"טים ולכל פרקטיקן, אבל היא נכונה גם לכל מדינאי ולמי שעוסק בקומה הביטחונית-לאומית בפתירת סכסוכים באמצעות הפעלת כוח. קומה זו איננה עוסקת באיך בנוי טנק, מטוס או ספינה או איך להפעיל את המטוס ואת הספינה. היא עוסקת באיך חושבים על סכסוך ואיך נראית הפעלת כוחות בעוצמות אלה. לכן הייתי ממליץ לכל אלה לקרוא על התאוריה ולקבל מושג איפה הם נמצאים במרחב של מעשה המלחמה, ולא רק במעשה של הלוחמה, איך להפעיל את הטנק או איך יורים. חשוב שגם המדינאים הישראליים יבינו קצת יותר את המרחב המורכב הזה".

עבור המדינאים, איך אתה רואה את התרומה של התאוריה, מה אתה מצפה שהם ייקחו ממנה?

"הייתי מצפה שהמדינאי ייקח מהתאוריה את הצורך שלו להסתכל על המורכבות של המלחמה בממדים השונים. למשל התקפות סב"ר בעת מלחמה יכולות לשתק את מערכות החיים שלנו, והמדינאי חייב להגן מפניהן, אף על פי שלכאורה הסב"ר אינו משפיע ישירות על האוכל שאנחנו אוכלים או על המים שאנחנו שותים. הייתי רוצה שהוא יבין שהאיומים יכולים להיות בממד החלל, ישראל יכולה להיות חשופה, והוא צריך להתייחס גם לדבר הזה. כלומר גם האירוע הטקטי הקטן ביותר יכול להשפיע על חיי האומה ואזרחיה משום שהמלחמה

לקריאת המבוא וסקירה על הספר סרקו את הקוד

